

**Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor
Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik
Evropskog defendologija centra, Banja Luka,
glavni i odgovorni urednik časopisa
*Defendologija i Sociološki diskurs***

KRIZA I SIROMAŠTVO U BOSNI I HERCEGOVINI NE DAJU NI ŽIVJETI NI UMRIJETI (II)

-Mehanizmi rješavanja krize u Bosni i Hercegovini-

Logično je postaviti pitanje ima li naš globalni sistem u BiH neke mehanizme pomoću kojih se može nositi sa krizom. Mislimo da takvi mehanizmi postoje, a između ostalih prioritetni su: Institucionalne adaptacije, Normativno – ideološke elaboracije i Društvene kampanje. Umjesto institucionalnog prilagođavanja sada se do apsurda primjenjuje metoda normativno – ideološke elaboracije i različite političke kampanje. Populizam osvaja društvo BiH. Uz njega prirodno ide autokratija, korupcija i kriminal. Bitnu ulogu u oblikovanju budućnosti imaće, naravno, svjesna ljudska akcija. Ali svaka akcija ako želi biti uspješna, mora polaziti od objektivnih društvenih činjenica, mora nastojati promjeniti postojeće trendove. Bez takvog oslonca na objektivne činjenice društvene bi se akcije pretvorile u politički voluntarizam. A voluntarizam ne stvara ljudsku istoriju, kao što je ne stvaraju ni same slijepo objektivne ekonomski i društvene snage. Evidentno je da se naše društvo BiH nalazi u krizi, u vrlo složenoj situaciji, ali je mnogo važnije pitanje kakva je prognoza. Vjerovatnoće poželnog društvenog razvoja ne definišu samo objektivni trendovi, već i ljudska akcija. Ja bih tu čak rekao da je ljudska (društvena) akcija odlučujući faktor. Ako se naša akcija uhvati u koštač sa objektivnim procesima i trendovima, u nastojanju da im promjeni smjer – a takve promjene u socijalnim procesima nisu nemoguće, te se mjenjaju na duži rok – tada je i prognoza vrlo dobra. Umjesto da nas objektivni procesi obeshrabre i razoružaju, njih treba shvatiti kao poziv na angažman i akciju. A objektivna analiza tih procesa važna je podloga za društvenu akciju. Društvena akcija, između ostalog, treba da bude usmjerena na preduzimanje niza mjera i aktivnosti kako bi se umanjilo i prevazišlo

siromaštvo u Republici Srpskoj i BiH. Neophodno je izraditi strategiju za smanjenje siromaštva u Republici Srpskoj i BiH. U cilju preduzimanja programa suzbijanja siromaštva, treba utvrditi najvažnije uzroke njegova nastajanja, te odrediti obrasce i obilježja siromaštva što se javlja u pojedinim područjima, ili u određenim socijalnim skupinama. Iako je na suzbijanju neimaštine potrebna sveobuhvatna aktivnost države i društva, pristup pojedinim područjima ili skupinama mora biti selektivan, jer se razlikuju uzroci, odrednice i obilježja njihova siromaštva. To naravno ne znači da ne postoje zajedničke karakteristike siromašnih lica, kao što su glad i loša prehrana, loša kvaliteta stanovanja, nepostojanje materijalne sigurnosti, bespomoćnost, narušen dignitet, društvena isključenost, grubost i nepažnja nadležnih tijela i ustanova, spolna i dobna nejednakost, itd. **Materijalna neimaština vodi psihološkoj nesigurnosti, što opet stvara osjećaj bespomoćnosti i beznađa, a to može biti i gore od samog siromaštva.** Nedovoljno efikasni pojedini organi i njihovi nosioci, raširena korupcija i kriminal i nemogućnost utjecaja na odlučivanje o vlastitoj sudbini, dodatno narušavaju položaj siromašnih. U mnogim sredinama, osim siromaštva pojedinca, postoji i siromaštvo zajednice, koje podrazumijeva nepostojanje potrebne infrastrukture, npr. škola, asfaltnih puteva, vode za snabdjevanje, objekata za sport i razonodu, te nedostatak sigurnosti i društvene harmonije. Obično su najsistemašnije one zajednice koje žive daleko od cestovne mreže i drugih ključnih infrastrukturnih objekata. Te su skupine marginalizovane radi nepostojanja mogućnosti obrazovanja, udaljenosti od zdravstvenih ustanova, ograničene dostupnosti vladinim i nevladinim ustanovama, nemogućnosti prevoza vlastitih poljoprivrednih proizvoda na tržiste većih gradova i slično. Uloga državne vlasti u ublažavanju siromaštva je velika i to kroz programe usmjerene prema siromašnima koji treba da poboljšaju njihov materijalni položaj, ali im sigurno ne omogućavaju trajan izlazak iz siromaštva. Treba ulagati tamo gdje ljudi žive i imaju namjeru da tamo ostanu i da se ne prazne sela. Baš se na siromašnima ponajviše slama sukob između formalnih (ustava, zakona i propisa) i neformalnih pravila u društvu (običaji, tradicija, navike), te radi toga pri oblikovanju i provođenju programa pomoći valja posvetiti pažnju i neformalnim odnosima. Tranzicija u

našem društvu najviše je pogodila siromašne, a i stvorila brojne nove kategorije materijalno ugroženih. Iako siromašni često ističu ekonomski teškoće svoga položaja, ponajviše im smeta socijalna isključenost, odnosno zarobljenost u začarani krug siromaštva. Nedostatak povjerenja u državne institucije čini se da više pojačava želju ljudi za traženjem sigurnosti unutar vlastite skupine, a ne unutar cjelokupnog društva, što povratno dovodi do veće socijalne isključenosti, sukoba i nasilja u porodici i društvu. Najviše od socijalne isključenosti trpe oni slabiji: žene (pogotovo ako su neudate, samohrane majke, udovice, ili žene bez djece, jer se smatraju da su im smanjene radne i ljudske mogućnosti), djeca (koja su često, prema običajnom pravu, vlasništvo porodica i nemaju ličnih prava, te su prisiljena na dugotrajan i iscrpljujući rad), te invalidne, stare i bolesne osobe. U višenacionalnim zajednicama nacionalne su manjine izložene natprosječnom siromaštvu i većoj socijalnoj isključenosti, dok su u zemljama s više vjeroispovjesti, u lošijem položaju vjernici manjinske vjere. Ublažavanje i prevazilaženje siromaštva je moguće zajedničkom saradnjom države, nevladinih organizacija, privatnog sektora i međunarodnih institucija i organizacija. Na toj osnovi mogu se stvoriti novi društveni i ekonomski odnosi u kojima će se čuti i glas siromašnih, omogućiti njihov uticaj na političke i ekonomске odnose, te ostvariti dugotrajno poboljšanje njihovog materijalnog i društvenog položaja. To svakako nije lako ostvariti u društvima raširene korupcije i kriminala, ograničenih mogućnosti i lošeg obrazovanja, posebno visokog obrazovanja, velike nezaposlenosti, ukorjenjenih društvenih normi koje utiču na održavanje postojeće nepravedne raspodjele i nejednakosti, nepostojanja sistemskih djelatnosti za organizovanje i ospozobljavanje lica u neimaštini. Siromašni bi morali imati bolji i neposredniji pristup ekonomskim mogućnostima, prije svega trebali bi dobiti pomoć u razvijanju organizacijskih sposobnosti, samozapošljavanju i samozbrinjavanju, imati bolji sistem informisanja o pravima i obavezama u zdravstvenom osiguranju, obrazovanju i širenju pismenosti, a jednako su važne i društveno – političke odrednice kao što su ostvarivanje vladavine prava, ograničavanja socijalnih normi i ponašanja u pogledu spolne, dobne i nacionalne diskriminacije. Društvo BiH u cjelini treba dopuniti svoja postojeća znanja o

siromaštvu, čuti i građane koji su siromaštvom pogodjeni, usmjeriti pažnju na mogućnosti njihova obrazovanja, zdravstvene zaštite i zapošljavanja, te posebno na mјere da i siromašni dobiju stvarno pravo glasa, ali i potrebno uvažavanje u zajednici. Naša želja je da pošaljemo poruke solidarnosti uz simbolično ustajanje i dizanje svog glasa protiv siromaštva i nejednakosti. Uključimo se u globalnu kampanju jačanja svijesti o ovom problemu i podsjetimo Vlade i druge međunarodne aktere na ispunjavanje obećanja iz Milenijumske deklaracije UN iz 2000. godine, o iskorjenjavanju ekstremnog siromaštva. Pozivam intelektualnu elitu, a i sve ostale da se uključimo u obilježavanje 17. oktobra – Međunarodnog dana borbe protiv siromaštva različitim aktivnostima kao što su npr. javne rasprave „Mogu i hoću – protiv siromaštva“, itd. Borba protiv siromaštva zahtjeva razvoj normalne i pozitivne vrijednosti rada. Najefikasniji način borbe protiv siromaštva je stvaranje bogatstva, a najodrživiji način bogaćenja je rad. Ugroženim grupama treba obezbjediti pravo na rad, kao izvor prihoda, lične afirmacije i pune integracije u društvo. Sve češće poruke ugroženih grupa su: „Mi hoćemo da radimo... Hoćemo posao, ne pomoć već zaradu“. Naročito treba motivisati mlade da radom stižu do uspjeha i rješenja svojih društvenih problema. Pokretanje javne debate o temi ekonomskog razvoja doprinosi borbi protiv siromaštva. Razvoj vrijednosti rada omogućava stvaranje bogatijeg društva. **U svemu tome veliku ulogu imaju mediji – sredstva informisanja.** Mediji ostvaruju uticaj na razvoj vrijednosti u društву kroz pridavanje značaja određenim temama i kroz postavljanje uzora. Oni treba da zastupaju teme radne etike, preduzetničkog duha, stvaranja nove vrijednosti i razvoja ekonomije. Javnosti treba predstavljati intervjuje, emisije, članke i pojedince koji su do uspjeha došli radom (npr. razgovor sa najboljim studentom na Univerzitetu), itd. Svima nam je jasno da je siromaštvu veliki društveni problem u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini, ono je nepoželjno stanje, nepoželjan društveni problem i upućuje na to da pojedincima ili skupinama koji su siromašni treba pomoći kako bi se njihovo stanje promjenilo, poboljšalo. Uzroci siromaštva su različiti, a neki od njih su: prethodna ratna razaranja, spora realizacija reformi, nezaposlenost, kršenje ljudskih prava, neadekvatan sistem socijalne zaštite, nedovoljan kvalitet obrazovanja

(posebno visokog), prisustvo kleptokratije (korupcije i kriminala) i nemogućnost uticaja na institucije sistema. Najugroženije kategorije siromašnih su mlada generacija, raseljena lica, klasični socijalni slučajevi, nezaposleni, boračke kategorije, invalidi i penzioneri sa niskim penzijama i seljaštvo u ruralnim područjima. Da bi se smanjilo siromaštvo u Republici Srpskoj i BiH neophodno je sprovesti niz reformi i mjera kao što su: osigurati rast društvenog proizvoda i ujednačen ekonomski razvoj cijele zemlje, sprovesti fiskalnu reformu koja će obezbjediti efikasnije prikupljanje javnih prihoda i veću pomoć siromašnim, ubrzati rast privatnog sektora u cilju povećanja zaposlenosti i većeg priliva sradstava u penzione fondove kao jednog od najefikasnijih načina za smanjenje siromaštva, uspostaviti adekvatan sistem socijalne zaštite koji će obezbijediti minimum socijalnih prava i ravnomjerniju raspodjelu socijalne pomoći za sve siromašne kategorije u cijeloj zemlji, smanjiti kriminal i korupciju koji najviše pogađa siromašne, smanjiti nivo sive ekonomije što će u najvećem dijelu voditi povećanju penzija i smanjenju siromaštva među starijom populacijom, obezbjediti zaštitu ljudskih prava koja su garantovana postojećim pravnim propisima, osigurati provođenje odluke o konstitutivnosti naroda što će osigurati veću integraciju povratničke i romske populacije u društvo i voditi smanjenju siromaštva među njima, dosledno sprovoditi zakone Republike Srpske i BiH o ravnopravnosti polova, što će umanjiti uticaj na stepen siromaštva, sprovesti reformu obrazovnog sistema, obezbjediti vannastavne oblike obrazovanja i učiniti ih dostupnim licima sa niskim stepenom obrazovanja, koji je najčešći razlog njihovog siromaštva, uspostaviti redovne konsultacije institucija vlasti na svim nivoima sa civilnim društvom, te osigurati veće učešće nevladinih organizacija u realizaciji programa socijalne zaštite. Da bi se uspješno sprovele mjere i aktivnosti za prevazilaženje društvene krize i siromaštva neophodno je da svi subjekti civilnog društva u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini sindikati, boračke organizacije, penzioneri i sve druge NVO izvrše snažan i kontinuiran pritisak na vlast na svim nivoima, kako bi se ovakvo stanje promjenilo, kako bi se kreirao poticajan ambijent za investiranje i razvoj privrede, otvaranje novih radnih mesta, a time i poboljšanje ekonomsko – socijalnog

stanja svih građana. Da bi se to ostvarilo vlast mora preuzeti odgovornost, a sve institucije zakonodavne i izvršne vlasti energično i odmah pokrenuti aktivnosti za borbu protiv kriminala i korupcije. Svi nosioci javnih funkcija moraju djelovati isključivo u najboljem javnom interesu, te svi oni koji u institucijama izvršne i zakonodavne vlasti djeluju sa namjerom da ostvare finansijsku ili bilo koju drugu materijalnu korist za sebe, svoju porodicu ili prijatelje moraju biti isključeni i sankcionisani. Kriza našeg društva je višestrukog karaktera i direktno je uzrokovana nedovoljnim funkcionisanjem vlasti i politika koje tu vlast kreiraju i podržavaju. Dugogodišnja i duboka kriza te osiromašenje naroda je uzrokovano ličnim interesima ili usko grupacijskim kriminalnim interesima, djelovanjem uvozničkih i privatizacijskih lobija, koji su strukturu vlasti stavili u funkciju realizacije svojih interesa. Sistem funkcionisanja izvršne, zakonodavne i sudske vlasti nije doživio napredak već dugi niz godina, te je sve dalje od približavanja modernim i demokratskim principima funkcionisanja i procesu pridruživanja EU. Način po kojem sistem vlasti u BiH funkcioniše potpuno je devastiran, urušen i nefunkcionalniji je nego ikada i isključivo je prilagođen ciljevima koji su u potpunoj suprotnosti od interesa građana. Sve aktivnosti i inicijative koje su u toku već duže vrijeme zasnovane su na konceptu kupovanja vremena za opstanak na vlasti i zadržavanju zauzetih pozicija, te vode ka daljoj pljački i devastaciji imovine koja pripada svim građanima ovog društva i budućim pokoljenjima. U javnosti dominira isključivo demagogija zasnovana na obećanjima, bez individualne odgovornosti, bez sistemskog pristupa za rješavanje nagomilanih problema, utvrđivanja prioriteta i strateškog planiranja i djelovanja, bez definisanja nosioca pojedinih aktivnosti i utvrđenih vremenskih rokova za njihovo izvršenje. Budžeti koji se usvajaju su usmjereni na potrošnju, a nikako na razvoj. **Kroz takav pristup princip odgovornosti se nikada neće uspostaviti kao osnovni princip djelovanja, niti će neodgovorni biti sankcionisani.** Uočava se i tendencija kreiranja razdora među različitim populacijama i grupacijama obespravljenih građana, svrstanih u različite kategorije, metodom lažnih obećanja jednima na štetu drugih, stvaranjem ambijenta

borbe jednih protiv drugih, u kome su na kraju svi na gubitku i na granici preživljavanja. **Slogan „zavadi pa vladaj, mora se prevazići...“**